

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ АГРОВИРОБНИЦТВА

О. В. ВАЩУК, кандидат економічних наук, доцент
(Нікопольський економічний університет)

Анотація. *Мета статті* полягає у проведенні аналізу сучасного стану та динаміки обсягів виробництва основних видів сільськогосподарських культур, визначенні їх впливу на формування продовольчої безпеки країни, з'ясуванні основних тенденцій розвитку національного агровиробництва. **Методика дослідження.** Для вирішення завдань, поставлених у статті, були використані як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження: діалектичний підхід, систематизація та узагальнення, аналіз та синтез, статистичні та економічні методи. **Результати.** Досліджено та проаналізовано динаміку існуючих каналів реалізації сільськогосподарської продукції, визначено рівні товарності основних її видів. **Практична значущість результатів дослідження.** У статті обґрунтовано, що формування та використання прозорих каналів реалізації сільськогосподарської продукції сприятиме стабілізації цін на неї, збільшенню доходності та прибутковості агровиробничих підприємств, насиченню аграрного ринку різноманітною продукцією. Основні положення дослідження варто врахувати під час розбудови інфраструктури аграрного національного ринку.

Ключові слова: аграрне виробництво, продовольча безпека, канали реалізації продукції, продукція рослинництва та тваринництва, основні сільськогосподарські культури, рівень товарності.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Глобалізація економіки виводить Україну на рівень світового постачальника сільськогосподарської продукції та продовольства, а також впливу на забезпечення світової продовольчої безпеки. У той же час виникає чимало проблем, пов'язаних із повноцінним розвитком ринку сільськогосподарської продукції, що спонукає науковців до аналізу й оцінки ефективності його функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку основних напрямів дослідження розвитку аграрного виробництва та забезпечення ефективної інфраструктури аграрного ринку зробили такі національні науковці, як В. Г. Андрійчук, Л. В. Дейнеко, Б. Й. Пасхавер, П. Т. Саблук, В. В. Юрчишин та ін.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є проведення детального аналізу стану виробництва основних видів сільськогосподарської продукції та каналів її

реалізації, а також дослідження умов формування цивілізованих і прозорих каналів просування агропродукції від виробника до споживача.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасний етап економічного розвитку країни ґрунтується на реалізації концепції сталого розвитку для всіх галузей народного господарства. Розвиток аграрного виробництва не є виключенням.

Концепція сталого розвитку агровиробництва передбачає поєднання економічного зростання, соціального розвитку та захисту довкілля, що є визначальним для стратегічного розвитку держави. Саме цей вид виробництва забезпечує і гарантує населенню не лише необхідні обсяги сільськогосподарської продукції, а й високу якість продовольства, що виступає важливою складовою продовольчої безпеки.

Забезпечення продовольчої безпеки завжди залишатиметься найважливішою із проблем не лише української економіки, адже у планетарному масштабі сотні мільйонів людей

живуть не лише за межею бідності, а й голодують. У Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 р. продовольча безпека розглядається як захищеність життєвих інтересів людини, що виражається в гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її життєдіяльності [1]. Для автора статті визначальним у поясненні продовольчої безпеки є не лише безперешкодний економічний доступ людини до продуктів харчування, а й постійний доступ до необхідної кількості, якості та різноманітності продуктів харчування. Постійна доступність продуктів харчування передбачає: у першу чергу, фізичну (кількісну й різноманітну) наявність на споживчому ринку фізіологічно необхідних продуктів харчування; у другу чергу, це економічна забезпеченість населення наявними фінансовими ресурсами для придбання цих продуктів; у третю чергу, це соціальна доступність, тобто мінімальна диференціація у споживанні головних груп продуктів серед різних верств населення. Пріоритетного значення у визначенні доступності громадян країни до продуктів харчування відіграють певні індикатори, за якими визначають продовольчу безпеку країни (добова енергетична цінність раціону людини, ємність внутрішнього ринку окремих продуктів, продовольча незалежність за окремими продуктами тощо) [2, с. 88].

Варто зазначити, що доступність продуктів харчування формує самодостатність держави в забезпеченні основними продовольчими товарами її населення [3]. Найчастіше власне вироб-

ництво країни нездатне повністю забезпечувати споживчий ринок усіма необхідними продуктами харчування. Тому, здебільшого, у державній політиці використовується раціональне поєднання власного виробництва (куди варто зарахувати і створення державних резервів стратегічно важливих видів харчових продуктів) й імпорту певних видів агропродукції, що не виробляється в межах країни [4]. Отже, саме від розвитку аграрного виробництва залежить насичення національного споживчого ринку України як за обсягами, так і за якістю та різноманітністю агропродукції. На аналізі виробництва сільськогосподарської продукції в останні роки варто зупинити свою увагу.

Динаміка статистичних показників агропромислового виробництва в останні роки переконливо доводить його значимість у формуванні ВВП України. Так у 2010 р. у загальному випуску в ринкових цінах продукція сільського господарства займала 8 % (відповідно 1 120 585 млн грн і 195 390 млн грн), а у 2014 р. – уже 11 % (відповідно 3 558 223 та 381 227 млн грн) [5]. У структурі формування доданої вартості країни на сільськогосподарську продукцію припадало у 2010 р. – 7 % (з 1 120 585 млн грн 82 948 млн грн), а у 2014 р. – уже 10 % (з 1 586 915 млн грн 161 145 млн грн).

Якщо у 2009 р. у структурі валової продукції сільського господарства продукція рослинництва займала 65,6 %, то продукція тваринництва – 34,4 %. У 2015 р. – відповідно 70,3 % та 29,7 %. Динаміку структури продукції рослинництва можна простежити за показниками діаграми на рис. 1.

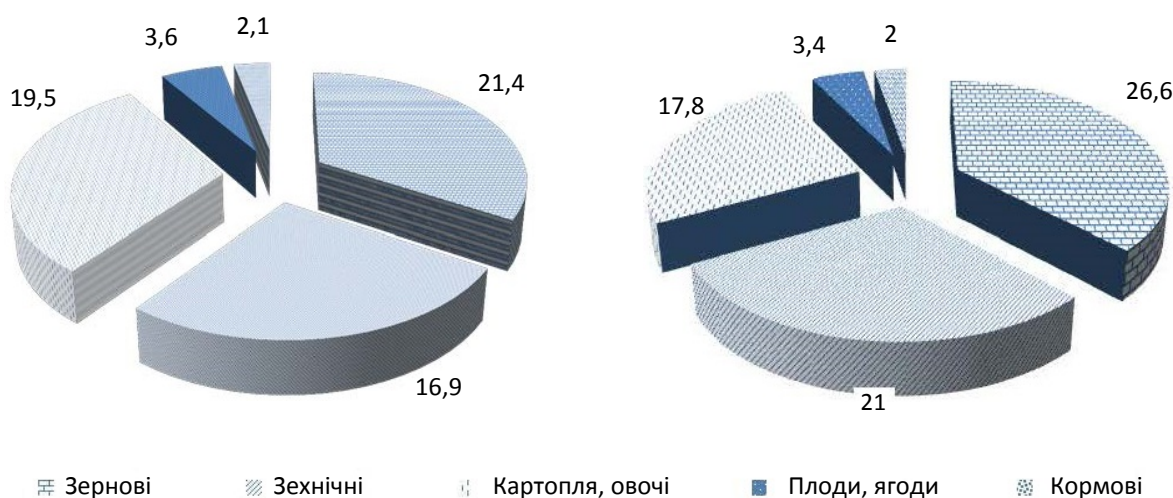

Рис. 1. Структура виробництва продукції рослинництва у 2010 та 2015 рр. [5]

Як засвідчують показники рис. 1, зменшення зазнало виробництво картоплі, овочів та баштанних культур на 1,7 %, плодів, ягід і винограду – на 0,2 %, кормових культур – на 0,1 %, але виробництво зернових культур зросло на 5,2 %, технічних – на 4,1 %.

Щодо частки господарств населення у виробництві продукції сільського господарства, варто наголосити, що у порівнянні із 2009 р. у цілому

відбулося зменшення її з 51,4 % до 44,9 % у 2015 р. При цьому продукція рослинництва зазнала зменшення цієї частки всього на 4,2 % (з 45,1 % у 2009 р. до 40,9 % у 2015 р.), а у виробництві продукції тваринництва зменшення становило 8,9 % (із 63,3 % у 2009 р. до 54,4 % у 2015 р.).

Аналіз показників виробництва сільськогосподарської продукції на одну особу подамо в табл. 1[5].

Таблиця 1

Показники виробництва продукції сільського господарства на одну особу

(кг)

Продукція сільського господарства	2009 р.	2013 р.	2015 р.	Відхилення 2015 р. від 2009 р.	
				абсолютне, кг	відносне, %
Усього, грн	4 298	5 559	5 587	1 289	30,0
Продукція рослинництва, грн:	2 821	3 867	3 929	1 108	39,3
– зернові	999	1386	1403	404	40,4
– цукрові буряки(фабричні)	219	237	241	22	10,1
– соняшник	138	243	261	123	89,1
– картопля	427	489	486	59	13,8
– овочі	181	217	215	34	18,8
– плоди та ягоди	35	50	50	15	42,9
– виноград	10	13	9	-1	-10,0
Продукція тваринництва, грн:	1 477	1 692	1 658	181	12,3
– м'ясо (у забійній вазі)	42	53	54	12	28,6
– молоко	252	253	248	-4	-1,6
– яйця, шт.	345	431	392	47	13,6

Показники табл. 1 засвідчують зростання обсягів виробництва на одну особу майже за всіма видами сільськогосподарської продукції (від 10,1 % – за цукровими буряками до 89,1 % – за соняшником). Зазнало зменшення виробництва продукції лише за виноградом – на 10,0 % та молока – на 1,6 %. Загалом виробництво продукції сільського господарства зросло на 30 % (виробництво продукції рослинництва на одну особу зросло на 39,3 %, а тваринництва – на 12,3 %).

Тепер проаналізуємо рівень товарності за окремими видами сільськогосподарської продукції (табл. 2) [5].

Як зазначають показники табл. 2, рівень реалізованої продукції у 2010 р. був найвищим за такими видами сільськогосподарської продукції: олійні культури – 78,2 %, м'ясо (у забійній вазі) – 77,1 %, цукрові буряки – 71,0 %, зернові культури – 60,3 %. У 2015 р. відбулося зростання рівня товарності за переважною більшістю видів сільськогосподарської продукції: зернові культури – на 15,9 %, олійні культури – на 8,6 %, м'ясо (у забійній вазі) – на 6,7 %. Найбільшого зниження (14,7 %) рівня товарності зазнали цукрові буряки.

Таблиця 2

**Показники виробництва та реалізації продукції сільського господарства
у 2010 та 2015 рр. по Україні**

(тис. т)

Продукція	2010 р.			2015 р.			Відхилення в обсягах реалізації		Відхилення в рівні товарності, %
	вироблено	реалізовано	рівень товарності, %	вироблено	реалізовано	рівень товарності, %	абсолютне, тис. т	відносне, %	
Зернові культури	39 271	23 662	60,3	60 126	45 830	76,2	22 168	93,7	15,9
Олійні культури	9 922	7 757	78,2	16 851	14 631	86,8	6 874	88,6	8,6
Цукрові буряки	13 749	9 767	71,0	10 331	5 819	56,3	-3 948	-40,4	-14,7
Картопля	18 705	291	1,6	20 839	391	1,9	100	34,4	0,3
Овочі	8 122	646	8,0	9 214	1 044	11,3	398	61,6	3,3
Плоди та ягоди	2 155	231	10,7	2 539	294	11,6	63	27,3	0,9
М'ясо (у забійній вазі)	2 059	1 587	77,1	2 323	1 947	83,8	360	22,7	6,7
Молоко	11 249	2 004	17,8	10 615	2 538	23,9	534	26,7	6,1
Яйця, млн шт.	17 052	9 416	55,2	16 783	8 897	53,0	-519	5,5	-2,2
Вовна, т	4 192	518	12,4	2 270	271	11,9	-247	-47,7	-0,5

Окрім цього, варто зазначити, що рівень то-
Як зазначають показники табл. 2, рівень реалізованої продукції у 2010 р. був найвищим за такими видами сільськогосподарської продукції: олійні культури – 78,2 %, м'ясо (у забійній вазі) – 77,1 %, цукрові буряки – 71,0 %, зернові культури – 60,3 %. У 2015 р. відбулося зростання рівня товарності за переважною більшістю видів сільськогосподарської продукції: зернові культури – на 15,9 %, олійні культури – на 8,6 %, м'ясо (у забійній вазі) – на 6,7 %. Найбільшого зниження (14,7 %) рівня товарності зазнали цукрові буряки. варності залишається на дуже низькому рівні за такими видами продукції, як картопля (у 2010 р. – 1,6 %, а у 2015 р. – 1,9 %), овочі (відповідно 8,0 % і 11,3 %), плоди та ягоди (10,7 % та 11,6 %), молоко (17,8 % та 23,9 %), вовна (відповідно 12,4 % та 11,9 %).

Показники табл. 2 переконливо доводять, що переважна кількість сільськогосподарської продукції реалізовувалася і реалізується «за іншими напрямками». За зерновою продукцією це майже 90 % від загального обсягу реаліза-

ції, за олійними – 92 %, за картоплею – 88 %, за овочами – майже 44 %, за плодами та ягодами – майже 65 %, за худобою та птицею – майже 70 %, за яйцями – майже 93 %, за вовною – майже 71 %. Найчастіше «за іншими напрямками» реалізації сільськогосподарської продукції стоять посередницькі структури, які працюють переважно за непрозорими схемами. Варто зазначити, що в порівнянні із 2010 р., у 2015 р. у структурі реалізації сільськогосподарської продукції «за іншими напрямками» відбулося зростання майже за всіма видами реалізованої сільськогосподарської продукції. Зниження спостерігається лише за часткою реалізації овочів (на 5,9 %) та молока й молочних продуктів (на 0,9 %).

Проведений аналіз переконливо доводить, що переважна кількість плодоовочевої продукції в Україні реалізовувалася та продовжує реалізовуватися через неофіційні канали реалізації (найбільш непрозорі й необліковані).

Аналіз структури реалізації сільськогосподарської продукції в Україні проведемо в табл. 3 [5].

Таблиця 3

**Показники структури реалізації сільськогосподарської продукції
національними агровиробниками, 2010 та 2015 рр.**

Види продукції	Переробним підприємствам			На ринку			У рахунок оплати праці			За іншими напрямами		
	2010 р.	2015 р.	відхилення	2010 р.	2015 р.	відхилення	2010 р.	2015 р.	відхилення	2010 р.	2015 р.	відхилення
Зернові культури	3,4	3,3	0,1	7,1	2,2	-4,9	10,5	4,0	-6,5	79,0	90,5	11,5
Олійні культури	4,2	5,9	1,7	5,0	1,5	-3,5	0,8	0,2	-0,6	90,0	92,4	2,4
Цукрові буряки	93,3	92,9	-0,4	0,0	-	-	0,0	0,0	0,0	6,7	7,1	0,4
Картопля	7,4	5,0	-2,4	12,6	6,8	-5,8	1,4	0,1	-1,3	78,6	88,1	9,5
Овочі	37,2	53,3	16,1	12,2	2,8	-9,4	0,8	0,0	-0,8	49,8	43,9	-5,9
Плоди та ягоди	25,0	24,3	-0,7	25,1	10,8	-14,3	0,8	0,2	-0,6	49,1	64,7	15,6
Худоба та птиця	25,5	23,0	-2,5	7,5	6,6	-0,9	1,1	0,2	-0,9	65,9	70,2	4,3
Молоко та молочні продукти	92,7	94,6	1,9	1,9	1,2	-0,7	0,4	0,1	-0,3	5,0	4,1	-0,9
Яйця	0,2	2,4	2,2	20,0	4,8	-15,2	0,6	0,0	-0,6	79,2	92,8	13,6
Вовна	46,9	15,4	-31,5	9,4	12,8	3,4	0,8	1,0	0,2	42,9	70,8	27,9

Реалізація переважної кількості обсягів виробництва сільськогосподарської продукції за непрозорими схемами реалізації суттєво впливає на ефективність господа-

рування агровиробників. Фінансові результати до оподаткування за продукцією сільського господарства в Україні відображено на рис. 2.

Рис. 2. Показники фінансових результатів за продукцією сільського господарства по Україні, 2009–2015 рр.

Як зазначають показники рис. 2, протягом шести останніх років результати діяльності агропідприємств України суттєвих змін не мали (у 2010 р. фінансовий результат до оподаткування продукції сільського господарства в постійних цінах 2010 р. був найнижчим і становив 194,9 млрд грн, а у 2013 р. – найвищим і становив 252,9 млрд грн, що на 58 млрд грн більше або на 29,8 %). Але, починаючи із 2013 р., спостерігається чітка тенденція до зниження зазначеного показника.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямку. Отже, проведений нами аналіз обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в Україні за останні роки та напрямів її реалізації переконливо доводить, що національне агровиробництво має ряд суттєвих проблем, які заважають ефективному функціонуванню зазначеної галузі. Проблеми в реалізації продукції агровиробниками, у першу чергу, впливають на результати їх функціонування, погіршуючи як економічні, так і фінансові показники господарювання. Розбудова інфраструктури національного аграрного ринку була й залишається важливою проблемою державної політики країни, що вимагає розбудови прозорих каналів реалізації агропродукції як у роздрібну мережу, так і через мережу гуртових посередників, які мають працювати на договірних умовах, що враховують інтереси і агровиробників, і посередників, і споживачів. На сучасному етапі непрозорі схеми збуту продукції та неналежний рівень розвитку гуртової торгівлі сільськогосподарської продукції створюють передумови для великих цінових коливань на ринку й зумовлюють додаткові витрати для виробників, переробників і споживачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1158-2007-%EF&p=1288517526511768> (дата звернення: 1.08.16). – Назва з екрана.

2. Пабат В. О. Продовольча безпека як складова економічної безпеки держави / В. О. Пабат // Економіка АПК. – 2010.– № 12.– С. 86–90.
3. Лозинська Т. М. Основні задачі забезпечення продовольчої безпеки країни // Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання : колективна монографія / Т. М. Лозинська; за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Амбросова, Г. Є. Мазнева. – Київ : ІАЕ, 2001.– 832 с.
4. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства економіки України від 02 березня 2007 року № 60. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0060665-07> (дата звернення: 1.08.16). – Назва з екрана.
5. Статистичний щорічник України за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 1.08.16). – Назва з екрана.

REFERENCES

1. Derzhavna tsil'ova prohrama rozvytku ukraïns'koho sela na period do 2015 roku [State Program on development of Ukrainian village until 2015]. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1158-2007-%EF&p=1288517526511768> (accessed 1 August 2016) [in Ukrainian].
2. Pabat, V. O. (2010). Prodovol'cha bezpeka yak skladova ekonomichnoyi bezpeky derzhavy [Food security as a component of economic security]. *Ekonomika APK – Economy AIC*, 12, 86–90 [in Ukrainian].
3. Lozyns'ka, T. M. (2001). Osnovni zadachi zabezpechennya prodovol'choyi bezpeky kraïny [Main tasks of food security] // *Problemy efektyvnoho funktsionuvannya APK v umovakh novykh form vlasnosti ta hospodaryuvannya – Problems effective functioning of APC in terms of new ownership and management*. P. T. Sa-

- bluka, V. Ya. Ambrosova, H. Ye. Maznyeva (Eds.). Kyiv : IAE [in Ukrainian].
4. Pro zatverdzhennya Metodyky rozrakhunku rivnya ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny : Nakaz Ministrestva ekonomiky Ukrayiny. vid 02 bereznya 2007 roku № 60 [On approval of the methodology for determining the level of economic security of Ukraine : Order of the Ministry of Economy of Ukraine from March 2, 2007 № 60]. Retrieved from: <http://zakon.nau.ua/dots/?tsode=v0060665-07> (accessed 1 August 2016) [in Ukrainian].
 5. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2015 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2015]. Retrieved from: www.ukrstat.gov.ua (accessed 1 August 2016) [in Ukrainian].

О. В. Ващук, кандидат экономических наук, доцент (Никопольский экономический университет). **Состояние и проблемы развития агропроизводства.**

Аннотация. Цель статьи заключается в проведении анализа существующего состояния и динамики объемов производства основных видов сельскохозяйственных культур, определении их влияния на формирование продовольственной безопасности страны, а так же основных тенденций развития национального агропроизводства. **Методика исследования.** Для решения задач, поставленных в статье, были использованы как общенаучные, так и специальные методы исследования: диалектический подход, систематизация и обобщение, анализ и синтез, статистические и экономические методы. **Результаты.** Исследовано и проанализировано динамику существующих каналов реализации сельскохозяйственной продукции и определены уровни товарности основных ее видов. **Практическая значимость результатов исследования.** В статье обосновано, что формирование и использование прозрачных каналов реализации сельскохозяйственной продукции будут способствовать стабилизации цен на нее, увеличению доходности и прибыльности агропроизводственных предприятий, насыщению аграрного рынка разнообразной продукцией. Основные положения исследования стояло бы учитывать при формировании инфраструктуры аграрного национального рынка.

Ключевые слова: аграрное производство, продовольственная безопасность, каналы реализации продукции, продукция растениеводства и животноводства, основные сельскохозяйственные культуры, уровень товарности.

O. Vaschuk, Cand. Econ. Sci., Docent (Nikopol economic university). **State and problems of agricultural sector development.**

Summary. The purpose of the article is to carry out analysis the current state and dynamics of output the essential agricultural crop species, determining their impact on the food security and the main trends of the national agricultural production. **Research methodology.** Solving the problems raised in the article, they used general scientific and special methods: dialectical approach, systematization and compilation, synthesis and analysis, statistical and economic methods and so on. **Results.** The dynamics of existing sales channels agricultural products and levels marketability of its main species Investigated and analyzed. **The practical significance of the study.** The article substantiates that the formation and the use of transparent channels of agricultural products will help stabilize prices, increase yield and profitability of agro-industrial enterprises, saturation agricultural market various products. The main principles of the study should consider while building the infrastructure of the agrarian national market.

Keywords: agricultural production, food security, product sales channels, products crops and livestock, essential agricultural crop species, the level of marketability.

Надійшло до редакції 10 серпня 2016 року.